T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ESKİ ESERLER ve MÜZELER
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ARMAĞANLAR SERİSİ
SAYI : 1

BESİM ATALAY

Armağanı

1963

1963 - ANKARA

T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ESKİ ESERLER ve MÜZELER
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ARMAĞANLAR SERİSİ
SAYI : 1

BESİM ATALAY

Armağanı

1963

1963 - ANKARA

ÖN SÖZ

Değerli bilgin ve I-VII ci devreler T. B. M. Meclisi üyesi sayın BESİM ATALAY, hayatı boyunca topladığı eserleri, Millî Eğitim Bakanlığına ve dolayısiyle Türk Müzelerine bağışlamış bulunmaktadır.

Batı ülkelerinde müzelerin, kültüre hizmeti şeref sayan özel kişilerin hibeleri ile kurulduğu veya zenginleştirildiği bilinmektedir. Sayın BESİM ATALAY'ın bağışı, hayır sever yurttaşlarımıza ata yadigârlarına ve insanın yarattığı eserlere saygı besleme ve onu koruma yolu ile de hizmet edileceğini gösteren örnek bir harekettir.

Öğretim ve eğitimin birer merkezi haline gelecek olan müzelerimizin gelişmesi, hükümet ve halkımızın elbirliği ile çalışmasına bağlıdır. Bu bağış, müzelerimize kazandırılan eserler kadar, belki ondan da fazla, yukarıda zikrolunan ülkünün dile getirilmiş olması ve müzeciliğimizin geleceği bakımından önem taşımaktadır.

BESİM ATALAY'ın bağışladığı eserler halen Ankara Etnoğrafya Müzesinde özel bir salonda muhafaza ve teşhir edilmektedir. Koleksiyon için Etnoğrafya Müzesine bitişik olmak üzere özel bir pavyon yaptırma projesi de ele alınmıştır.

Bu vesile ile Millî Kültürümüzün yükselmesi uğrunda uzun yıllar çalışan sayın BESİM ATALAY'ın hayat ve eserlerini kısa da olsa tanıtmayı bir kadirşinaslik borcu bilerek elimizdeki küçük broşürü hazırladık. Kendisine ve eserlerin müzede tertip ve tanziminde büyük emekleri geçen başta Müze Müdürü Dr. Hâmit Zübeyir Koşay olmak üzere ilgili arkadaşlara Genel Müdürlüğümüzün teşekkürlerini burada tekrarlarım.

Eski Eserler ve Müzeler
Genel Müdürü
Rüstem DUYURAN

BESİM ATALAY

TAHSİL ÇAĞI

Ahmet Besim Atalay 1298 (1882 yılında Uşak'ta doğmuş olup babasının adı Demirci Ahmet Çavuşdur. Annesi Yunanlılar tarafından şehit edilen Halime hanımdır.

Besim Atalay İptidai ve Rüştiyeyi Uşak'da ikmal ettikten sonra ailesinin ısrarı üzerine medreseye girmiş ve onbir yıl medrese tahsili yapmıştır. 1321 (1906) Eylülünde İstanbul'a giderek (Nüvvab-Kadılar Mektebi) ne girmek için iki yıl uğraşmış ise de mektep imtihanlarından birincisini kazanmış olmasına rağmen ikincisinde uğradığı bazı haksızlıklar yüzünden muvaffak olamamıştır. Ancak, aynı tarihlerde İstanbul Şehzade Camiinde Çarşambalı Hacı Ahmet efendinin derslerine devam eden Besim Atalay dört yıl sonra 1324 (1909) da icazet almış bulunuyordu. Kadılık yolunun kapalı olduğunu gören Besim Atalay İstanbul Darülmuallimine intisap ederek bu müesseseyi üç yılda ikmal etmiş ve büyük terbiyeci MUSTAFA SÂTİ'in müdürlüğü çağında şahadetname almıştır.

Besim Atalay daha Uşak'da iken, İzmir'de BIÇAKÇI ZADE HAKKI Bey adında açık fikirli bir zatın yayınladığı «İzmir» dergisi onun üzerinde çok derin tesirler bırakmıştır. Aynı zamanda İzmir yoluyla Kıbrıs ve Mısır'dan gelen dergiler ve gazeteler, Meşrutiyetten önce İzmir'de çalışan Bursalı Tahir Bey'in ve Darülmuallliminde iken Sâti Bey.in irşat ve telkinleri, aynı mektepte okumakta olan Rusyalı Türk talebelerin getirdikleri Tercüman, Vakit gibi cerideler onun gelişmesinde müessir olmuştur.

GÖREVLİ BULUNDUĞU YERLER

Konya Darülmuallimin Rüştiyesinde Fenn-i Terbiye ve Elişleri Öğretmenliği (Bir sene)

Trabzon Darülmuallimin Müdürlüğü (İki Sene)

Ankara Darülmuallimin Müdürlüğü (Çok kısa müddet)

Mustafa Sâti'nin Darüşşafaka Müdürü iken bu okulda «Ahlâk-ı Diniye» öğretmenliği. (Bir yıl)

Konya Darülmuallimin Müdürlüğü (iki yıl)

Maraş Maarif Müdürlüğü (Bir yıl)

İçel Maarif Müdürlüğü (Bir yıl)

Niğde Maarif Müdürlüğü. Bu sırada Ali Kemal'in Valiye çektiği bir tel üzerine Besim Atalay azledilmiş ve altı ay sonra tekrar İçel Maarif Müdürlüğüne atanmıştır. Atatürk'ün Sivasta bulunduğu sırada Besim Atalay Silifkeli genç öğretmenler ve aydınlarla «Müdafaa-i Hukuk» Cemiyetini kurmuş ve Maarif Nezaretinin iki aylık izni ile doğum yeri olan Uşak'a giderek eski Müfti İbrahim Tahtakılıç'ın başkanlık ettiği «Reddi İlhak - Müdafaa - i Hukuk» Cemiyetinde konferanslar ve vaizler vermiştir. Biraz sonra o, Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisine üye olarak katılmış ve I-VII. devrelerde saylav olmuştur. Birinci Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin Maarif Vekili olan rahmetli Rıza Nur, Besim Atalayı Maarif Vekâleti Hars Müdürlüğüne atamıştır. Besim Atalay Hars Müdürü iken vilâyetlere gönderilen genelge ile halk dilindeki öz Türkçe sözlerin toplanmasına başlanmış ve onun uhdesine ayrıca Orta Tedrisat Müdür Vekilliği de verilmiştir.

Besim Atalay, Büyük Millet Meclisince Mebusluk ve Memurluğun birleşemiyeceğine dair kanunun çıkması üzerine memuriyetten ayrılmıştır.

İLMİ ÇALIŞMALARI ve ESERLERİ

Yukarıda kısaca belirtildiği gibi, Besim Atalay hayatı boyunca memleketimizin çeşitli bölgelerinde verimli hizmetlerde bulunmuştur. Kendisi aynı zamanda bu görevleri dışında Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde ve Polis Enstitüsünde Farsça Profesörü olarak, ayrıca Atatürk'ün Başkanlığında Dolmabahçe Sarayında toplanan Dil Kurultayını müteakip yeniden teşkilâtlandırılan Türk Dil Kurumunda onsekiz yıl Kolbaşı olarak çalışmak suretiyle ilmî sahalarda ünlü çalışmalar yapmıştır.

Başlıca Eserleri :

Türk Zaferine Armağan - Hilâfet Saltanat ve Cumhuriyet hakkında 1923.

Maraş Tarihi ve Coğrafyası. Matbaayı Amire İst. 1339 s. 171.

Bektaşilik ve edebiyatı 1340.

Türk büyükleri ve Türk adları (2. basılış) 1935.

Türk dili kuralları, 1931

Suna ile Çoban Hikâyesi (1938 yılında Matbuat Umum Müdürlüğünün açtığı müsabakada birinciliği kazanmıştır). 1939.

Baş belâları (üç perdelik piyes) 1927.

Cönk Birinci defter (Manzum küçük hikâyeler) 1931

Öğüt 1328.

Türkçemizde-men, man eki (T. D. K. Yayını) 1940 İst.

Sakarya Destanı. 1336.

Onuncu yıl destanı. 1932.

Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme (T. D K. Yayını) İstanbul, 1942. s. 382.

Divanü-Lûgat-it Türk Çevirme Tıbkıbasım ve dizim (T.

D. K. Yayını) 1943 - 45. Ankara.

Ettuhfet üz Zekiyye fil - lûgat-it-Türkiye Çevirme. Tıbkıbasım ve dizim (T. D. K. Yayını) 1945.

Tanrı kitabından namaz süreleri. 1944.

Türkçede kelime yapma yolları (T. D. K. Yayını) İst 1946, s. 155

Müyessiret ül-Ulum çeviri yazılı metin, dizim ve tıbkıbasım (T. D. K. Yayını). 1946

Eş-Şürüz-Üz-Zehebiyye çevirmesi (T.D.K. Yayımı) 1949.

Senglâh. 1950

Arapça ile Türkçenin karşılaştırılması 1954.

Hayvan hikâyeleri 1961 (Baskıda).

Kuran Tercümesi (Tanrı kitabı)

Türk dili ile ibadet. 1959.

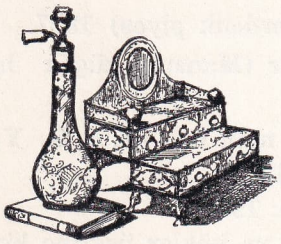

KOLEKSİYONLAR

Etnoğrafya Müzesi'nde özel bir salonda teşhir olunan eserler arasında başlıca şunlar göze çarpmaktadır.

I — SİLÂHLAR :

a) Kesici silâhlar (eğri kılıçlar, düz lamalı kılıçlar. yatağanlar, kama ve hançerler)

b) Ok ve yaylar,

c) Kargı ve mızraklar,

ç) Topuzlar ve harp baltaları,

d) Koruyucu silâhlar: Kalkanlar, miğferler, zırhlar, Bu eserlerin mühim bir kısmı altun tel kakmalı ve fevkalâde süslüdür.

e) Çakmaklı tüfekler ve tabancalar, barutluklar, barut ölçekleri ve yağdanlıklar.

II — Bakır şamdanlar, kandiller ve buhurdanlar, muşamba fenerler, çırapa, bunların içinde kafesli işlemeli, yazıtlı veya çiçekli olanlar vardır.

III — Mutbak ve ev eş yası: Bakır siniler, kapaklı sahanlar, lengerler, tabaklar, sefer tası, çorba tası; hamam tasları, hamam killiği, kahve tepsileri, matralar.

IV — Ahşap Eserler : Oyma veya sedefli kavukluklar, kemik ve sedef kakmalı çekmeceler, çeşitli kutular, süslü tavan göbeği.

V — Züccaci eserler : Çini vazolar, gümüş veya ahşap «serli» nargileler, Paşa Bahçe işi cam kandiller, çini tabaklar, çini sürahiler. Bunların bazıları ecnebi mamulatıdır.

VI — Muhtelif çağlara ait çiniler :

VII — Dini eserler : Madeni müttekâlar, bir adet yazıtlı alem, teber.

VIII — Eski anahtar ve kilit kolleksiyonu.

IX — Tuvalet eşyası : Buhara menşeli üzeri mineli gümüş mücevherat kutusu, fevkalâde süslü madeni ve ahşap aynalar, kutular.

X — Dokumalar : Eski Uşak halı ve kilimlerinden parçalar, iki üç etek salta v.s.

XI — Arkeolojik eserler: Yortan tipi ön tarih kapları, Kültepe menşeli tablet, pişmiş toprak mezar sunakları, figürin başları, siyah taştan damga mühürleri.

XII — Sikkeler : Klâsik ve İslâm devirlerine aittir.

XIII — El yazması çeşitli kitaplar.

Sayın Besim Atalay'ın müzeye vakfettiği eserler ekserisi Türk işi olmakla beraber bir kısmı İran, Hind veya Avrupa veya Afrika mamulâtıdır. Bu suretle müzede mukayeseli malzeme çoğaldıkça Millî Etnoğrafya müzesi aynı zamanda Etnoloji Müzesi seviyesine ulaşacaktır.

RESİMLERE DAİR İZAHAT

Sıra No.	Eserin adı	İzahat
1	Buhara Menşeli Çekmece	Üzeri mineli saf gümüşten yapılmıştır.
2	Çekmece	Osmanlı devri Türk işi
3	Kavukluk	Mihrap taklidi ve çinili
4	Köşe kavukluğu	Telkârı sedef ve kemik kakmalı Türk işi
5	Kalkan	İran işi talik yazılı ve altın kakmalı
6	Avize	Nar biçiminde altın kakmalı
7	Mücevherat kutusu	İran işi orta göbekte zülfikar ile Ali resmi vardır
8	Tolga (miğfer)	İran işi altın kakmalı ve sorguçludur.
9	Çakmaklı tüfenkler	Osmanlı devri, ekserisi sedef kakmalıdır.
10	Porsolen sürahi	«Afiyet bad» yazılı ve Ulvi imzası vardır.
11	Nargile	Bohemia işi
12	Porsolen Tabak	I. Cihan Savaşı hatırası Avusturya işi
13	Kilim	Uşak işi 17. veya 18. asra aittir.

Ankara Etnografya Müzesinde 25/1/1963 tarihinde Besim Atalay Salonunun açılışı dolayısiyle yapılan konuşmalar :

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Rüstem Duyuran'ın konuşması :

Muhterem misafirlerimiz sayın vekilim.

Bugün bilhassa millî kültürümüz ve müzeciliğimiz bakımından çok önemli ve mutlu bir olayı kutlamak üzere toplanmış bulunuyoruz. Bu olayın yaratıcısı kıymetli idare ve bilim adamlarımızdan Sayın Besim Atalay'ı sizlere takdim etmekle büyük bir bahtiyarlık duymaktayım. Besim Atalay'ın hayatı boyunca binbir zorluk ve feragatle topladığı kültür ve sanat eserlerini müzelerimize bağışlamakla bir faninin ancak vatan aşkı, millet sevgisi, ilme karşı duyduğu derin hürmet hisleri altında yapabileceği asil bir hareketi yapmıştır. Bu itibarla kendisine karşı yalnız teşekkürlerimizi değil, minnet ve şükranlarımızı da arzetmek isterim.

Sayın üstadım.

Bizlere emanet ettiğiniz eserleri en büyüğümüzden en küçüğümüze kadar büyük bir ihtimam ve dikkatle muhafaza etmeği ve onları kusursuzca gelecek Türk nesillerine intikal ettirmeği bir meslek ve hatta namus borcu bileceğimizden emin olmanızı bilhassa rica eder, ve bundan sonraki hayat devresinde de size mutlu günler temenni ederim

Vâkıf Besim Atalay'ın konuşması :

Sayın Baylar, Bayanlar.

Müze bir milletin sanatını, medeniyetini iç varlığının yanılmaz bir tanığıdır. Bir ulusun geçmişini en iyi ve doğru şekilde dile getiren ayna gibi gösteren ancak müzelerdir. Sanatın kadrini bilen milletler müzeler için saraylar tahsis etmişler, milyonlar sarfetmişler ve etmektedirler. Gün olur ki bir çanak parçası bir küflü para, bir mermer kırığı bir tarihin karanlık noktasını aydınlatabilir, unutulmuş bir uygarlığı yeniden canlandırabilir. Müzelerin bu bakımdan ehemmiyeti büyüktür biz Türkler'in başka uluslardan ziyade müzeye, müzeciliğe önem vermemiz gereklidir. Aziz topraklarımız üstünde durmadan akan bir ulu ırmak gibi kafile, kafile bir çok uluslar gelip geçmişlerdir. Bunların bıraktığı eserler bize emanettir arkadaşlar. Biz bu emaneti iyi korumağa mecburuz ve vazifemizdir, insanlığımızdır, yurdun toprağını nice koruyorsak onun göksünde saklanmış olan eserleri öylece korumamız o titizlikle muhafaza etmemiz lâzımdır.

Sümer yazısının okunmasından sonra orta doğu uluslarının medeniyeti üzerinde kanunu üzerinde varlığı üzerinde büyük tesiri görülmüş olan Sümerliler bendendi arkadaşlar. Bugün gördüğünüz topluluk Türk kavimi onların bakiyesidir. Anadolu toprakları Türkün en eski yurdudur. Tarihin kaynaklarından en önemlisi eserlerdir. Bize Ataların bıraktığı ve eski milletlerin bırakıp gittiği eserlerdir. Tarih kitaplarına pek inanamadım çünki her tarih yazan adam az çok bir tarafa doğru meğil etmiştir. Şuracıkta bir ufak şey görelim. Vaktinizi almak istemiyorum. Bir çanak parçası göreceksiniz eskiden Türklükte kadınlık şöyle serbesttide böyle bilmem neydi, yüzlerce makale yazmaktansa bu çanak parçasını görmek daha makul,

Aksarayda bulunduğum zaman bir kazıda hoyrat bir amelenin çatır çatır, şeyleri altında kırılan titrediğim bir saksı kırığı bir tarafında Selçuk hükümdarı resmi, yanında karısının resmi başlarında taç var. Kral kadına elinde bulunan çiçek vazosunu sunuyor. Altında da Oğuz Bek imzası var, yapan adamın. Şimdi bu tanık bin makaleden daha fazla tanıklık etmezmi. Yine orada bir pusula göreceksiniz Tancadan Tebrize kadar, Kırımdan Sudana kadar İmparatorluğun bütün şehirlerine doğru yolu göstermektedir. Halen sevgilisini bekliyen bir aşık gözü gibi sağa sola titreyip durmakta olan ibre türlerdeki sanatın o derece, o vakıtlarda ne halde olduğunu gösterir. Fakat hala kırılmamış olan kafalar, hala sönmemiş olan karanlık düşünceler Türklükden bu sanat kabiliyetinin yüzde doksanını günah namına alıp götürmüştür. Avrupa müzelerini de en ziyade, bağış yoluyla şey diyorlar. Vaka hükümet milyonlar vermiştir ama bazı kimseler toplayıp getirdiği eserleri müzeye tevdi etmiştir. Birkaç avrupa şehrinde gördüm. Eşyayı bağışlayanların salon kapıları üzerinde resimleri var, içerisindeki eşyaların bu zat tarafından hediye edilmiş olduğunu gördüm. Ben de böyle istedim.

Müze idaresinden, mensuplarından büyük bir iyilik gördüm. Büyük bir kolaylık gördüm. Kendilerine, ve genel müdür Rüstem Beyefendiye, ve eski arkadaşım Hamit beye candan teşekkürler ederim. Şurasını da söylemeliyim ki bayanlar, baylar, ben bunları toplarken ne bir menfaat, ne ufak bir düşünce takip ettim, ben ancak yarım asırdan beri topladığım eserleri milletin sinesine tevdi etmekle mutluluk duyuyorum. Çünkü evimden daha emindir. Her yerden daha emindir. Yaşım ilerledi sonsuz bir yoldan bana çağrılar gelmeğe başladı artık bunları daha fazla tutmanın doğru olmadığını ve vatanımın memleketimin sayın memurları eline, müzesine tevdii vaktının gelmiş olduğuna hükmettim. Baki kalan bu kubbede hoş bir seda imiş, arkadaşlar.

Millî Eğitim Bakanı Prof. Dr. Şevket Raşit Hatiboğlu'nun konuşması :

Muhterem arkadaşlar, Aziz üstadımız Besim Atalay Bey:

Bu gün burada bizim, belki hayatımızda nadir tesadüf edilen fakat bundan sonraki zamanlarımızda sık sık görülmesini temenni ettiğimiz, bir hadise için toplanmış bulunuyoruz.

Besim Atalay'ın müzemize armağan ettiği zatî kolleksiyonu müzemize kabul etmek ve bu hareketini övmek için toplanmış bulunuyoruz. Belki Besim Atalay beyin müzemize verdiği eserlere uzaktan bakanlar, büyük kıymet biçmiye bilirler. Yalnız şunu ben arkadaşlarıma hatırlatmak isterim : Bunların hepsi toptan bir tarih hazinesidir. Ve çoğu da Türk san'atının herbirisi bir delili olmak kıymetini ve değerini taşımaktadır. Bu bakımdan kolleksiyonun asıl eksperler tarafından biçilecek değerini onlara bırakıyorum. Bizatihi büyük bir değer taşıdığına şahsen inanıyorum. Böyle bir değerde kolleksiyonun müzeye hediye etmiş olmakla, sayın Besim Atalay Bey hakikaten bize örnek olabilecek bir hareket yapmıştır.

Bunun için kendisine teşekkür ediyorum. Fakat asıl mühim olan, biz bu müzeye geldiğimizde ve çocuklarımız bu müzeyi ziyaret ettiklerinde aşağı yukarı yarım asıra yaklaşan hatta geçen bir ömür boyunca bir insanın nasıl derin bir şevkle ve nasıl sıcak aşkla bunları birer birer topladığını ve böyle bir hazineyi meydana getirdiğini biraz da hayret ve ibretle seyredecekler, bundan ders alacaklardır.

Aşk olmadıkça böyle bir hazine meydana getirilemez. Fakat ben, gerek müzecilik bakımından gerekse bizzatihi tek, tek eserlerin değeri bakımından, mevzu üzerinde çok durmuyorum.

Besim Atalay Üstadımızın gelecek nesillere ve hayatta olan bizlere verdiği büyük dersin üzerinde durmak istiyorum.

Biz bundan sonra milli varlığımızın büyük değerlerini ortaya korken şahıslarımızın da ona bağışlar yaparak bunun meydana geldiğinin ilk «Aksyon» larından birisini yapmış olan değerli mütefekkir arkadaşımızı efgari umumiyetimize takdim şerefi bana düşüyor.

Asıl «jest» in büyük kıymeti burada beliriyor. Biz kolleksiyoncuyu eserinden ayırmak zordur. Arkadaşlar. Amma. eserinden ayrılabilmesi ve bir müzeye hayatta iken verebilmesi için Kolleksiyoncunun Besim Atalay kadar milli ruh ve yanan bir yürek taşıyan insan olmak gerektir. Besim Atalayı biliyorsunuz meslek hayatı bir çoklarımızın mensup olduğu öğretmenlik hayatıdır.

Kendisi öğretmen olarak hayata başlamıştır ve bu şerefi muhafaza etmektedir. Bir memleketin çocuklarına, ben çok küçüktüm, o bir okulda öğretmen iken şöyle hatırlıyorum · Ben Bursada okuyordum o zamandan hatırlarım Besim Atalay bey asıl mesleki öğretmendir dikkat buyurun emekli bulunduğu bu anda da hepimize birden hâlâ ders vermektedir. Fakat Besim Atalay Türk milletinin büyük kaderinin düğümlendiği günlerde de siyaset adamı olarak faal olmuştur. Kup kuru siyaset adamı olarak kalmamış, tarihle uğraşmıştır ve kültür tarihi üzerinde de tıpkı bir karınca gibi çalışarak didinmiş birçok eserler de ortaya koymuştur.

Besim Atalay yüreğinde hiç sönmeyen bir ateşle başladığı günden şimdi şu ana kadar yüreği daima sıcak sıcak yanan bir milliyetçi düşünürdür. Ben Besim Atalay'ı sizlere böyle takdim etmek isterim. Bu jesti ile de kendisini hem tebrik ediyorum hem huzurunuzda izin verirseniz övüyorum. Çocuklarımıza örnek olarak ta göstermek isterim.

Kendisine huzurunuzda çok teşekkürler ederim.

Resim : 1

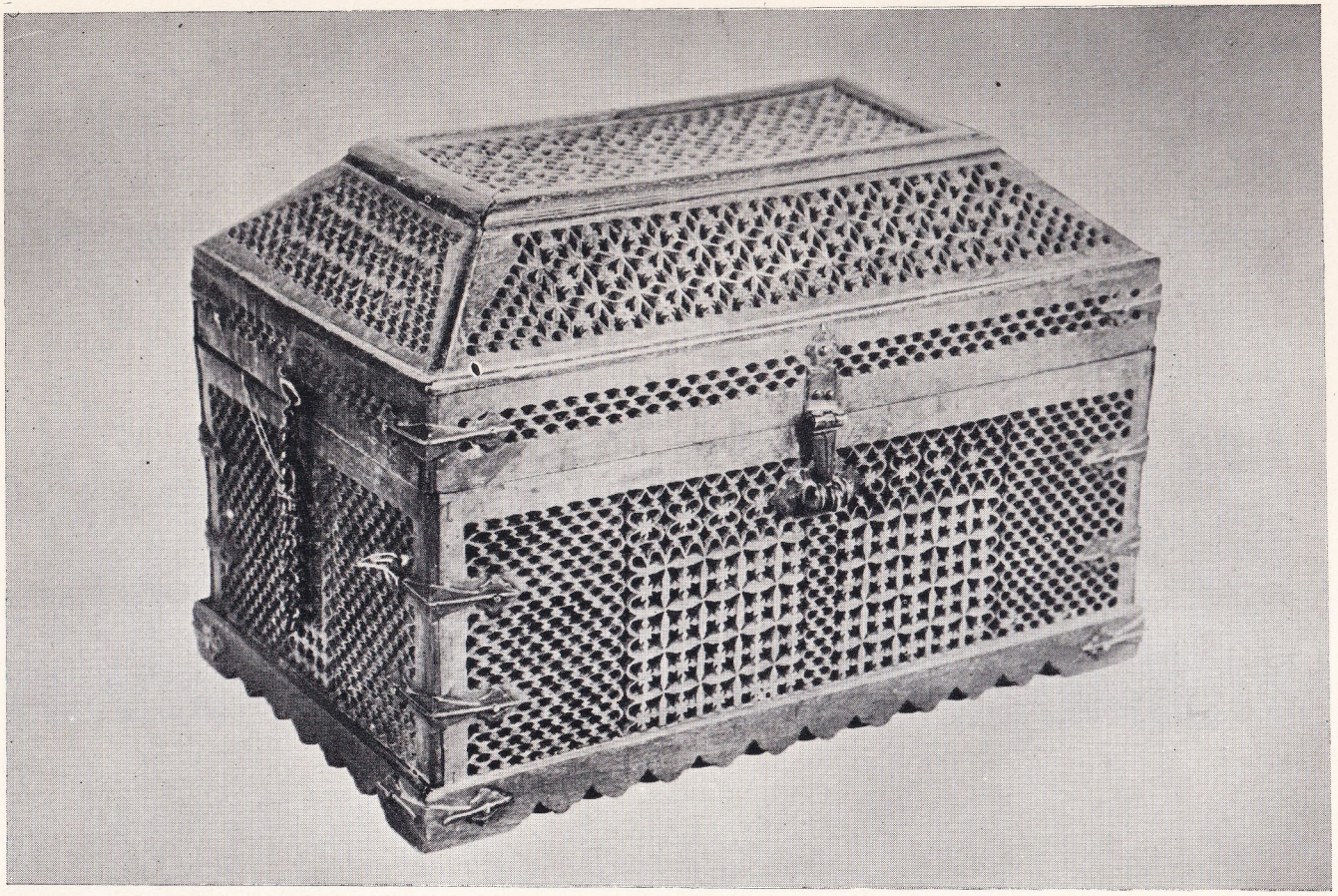

Resim : 2

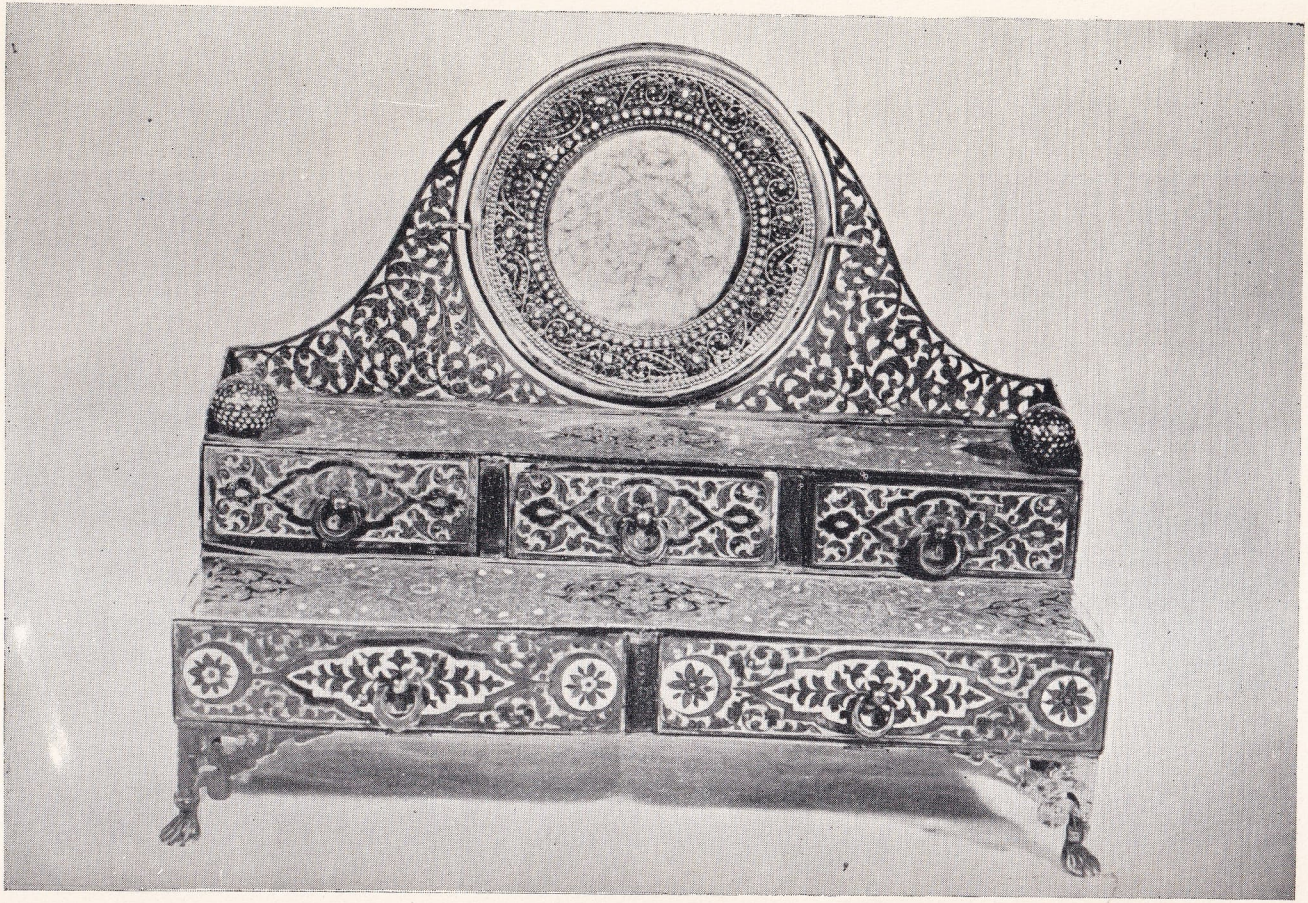

Resim : 3

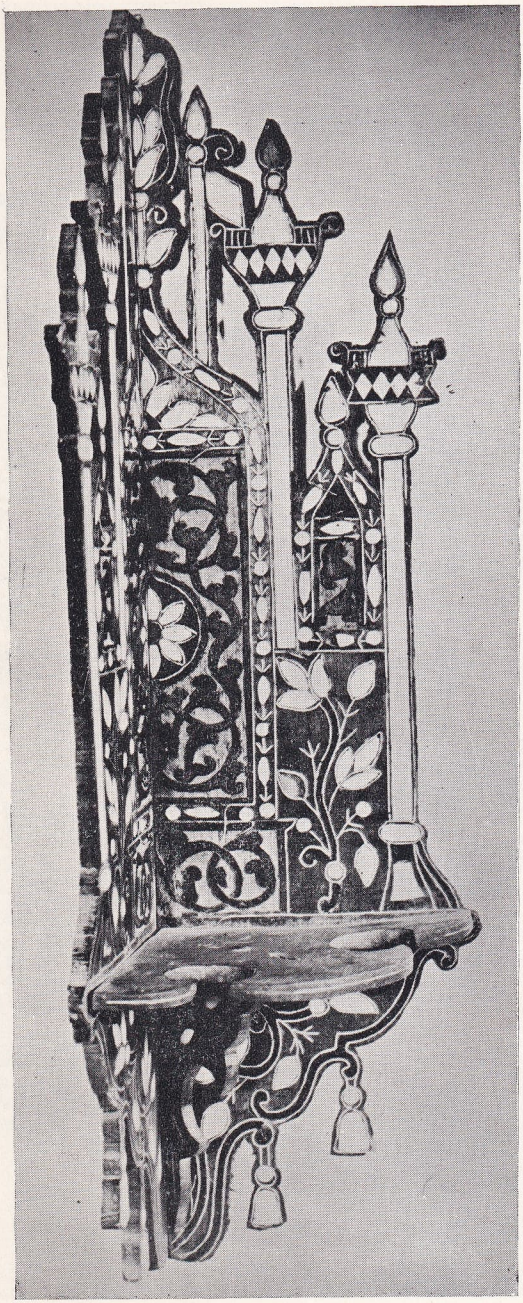

Resim : 4

Resim : 5

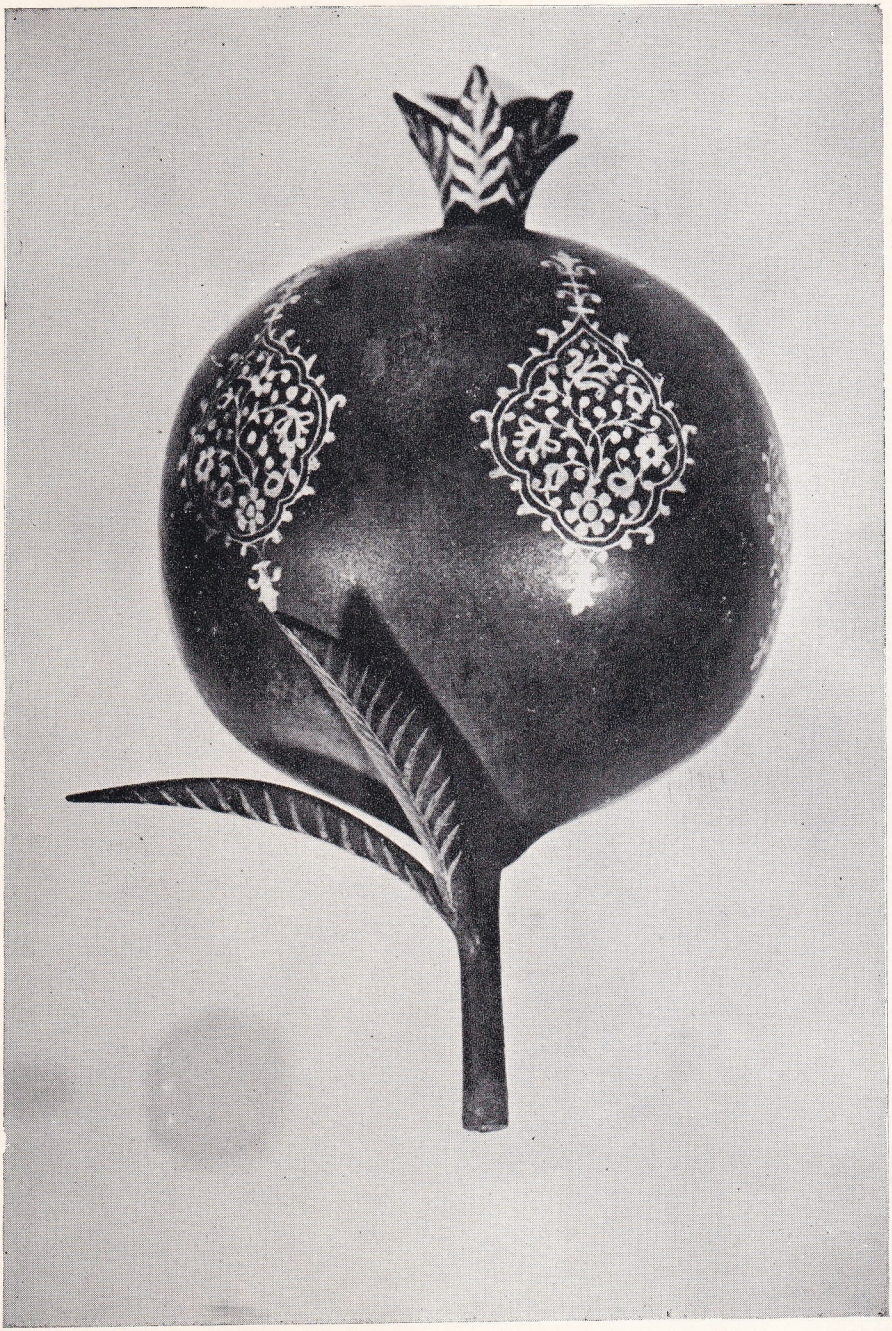

Resim : 6

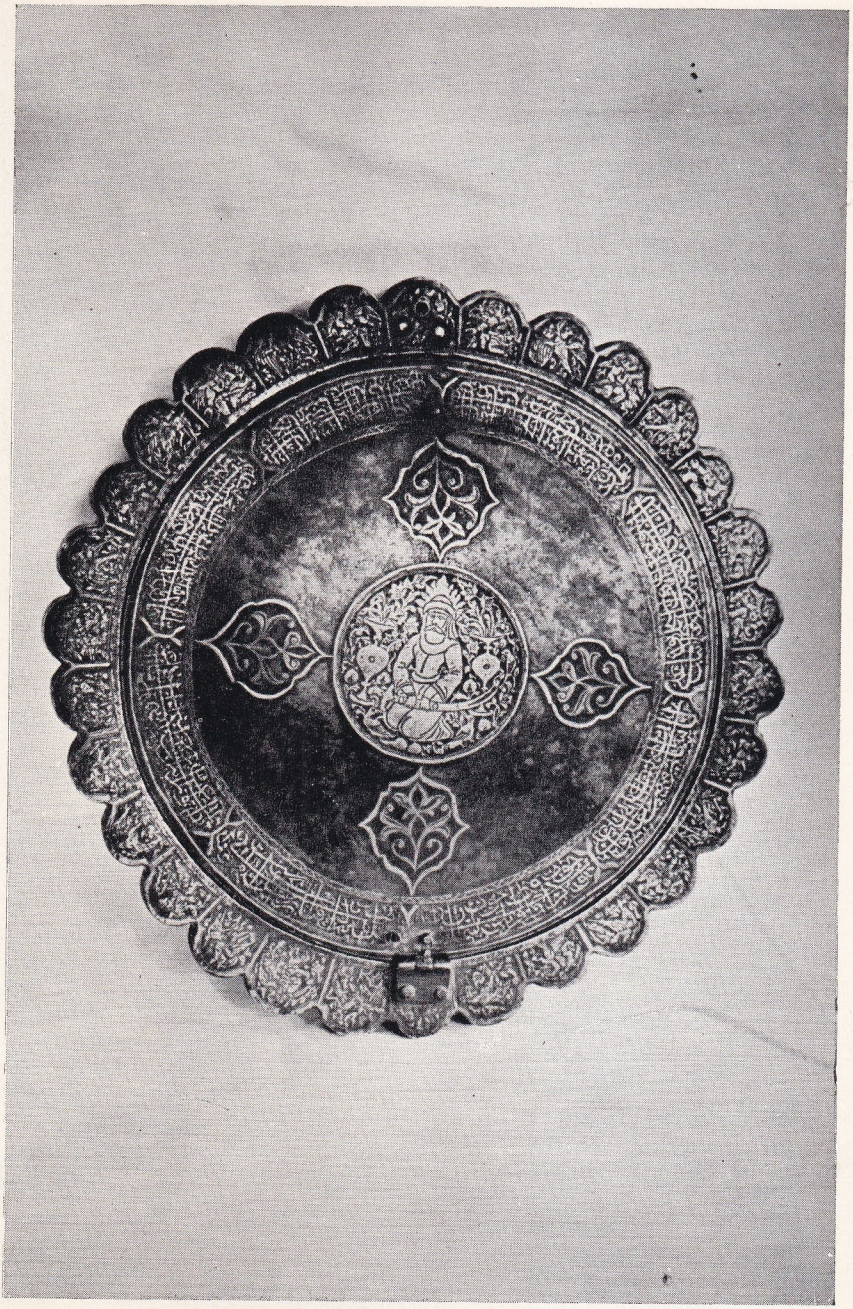

Resim : 7

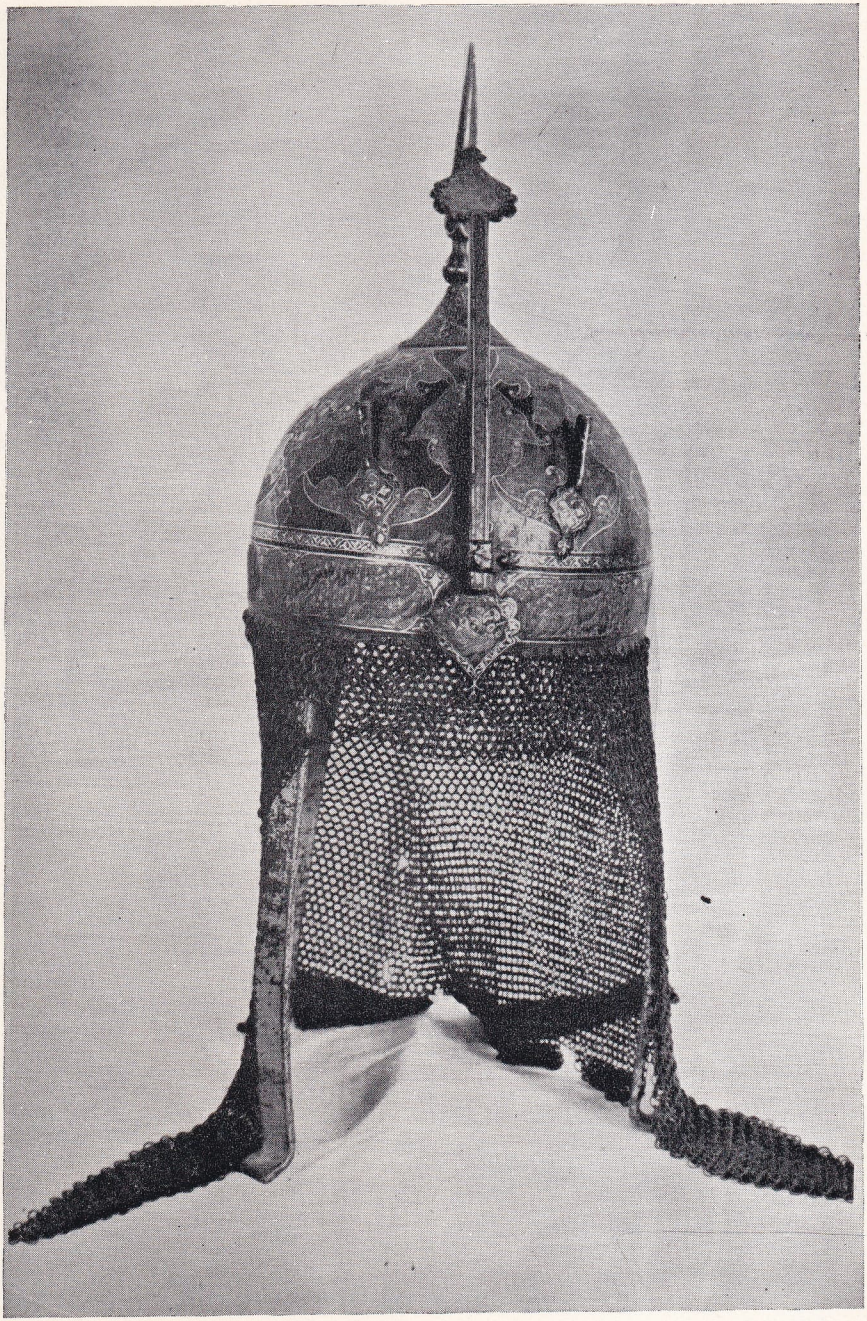

Resim : 8

Resim : 9

Resim : 10

Resim : 11

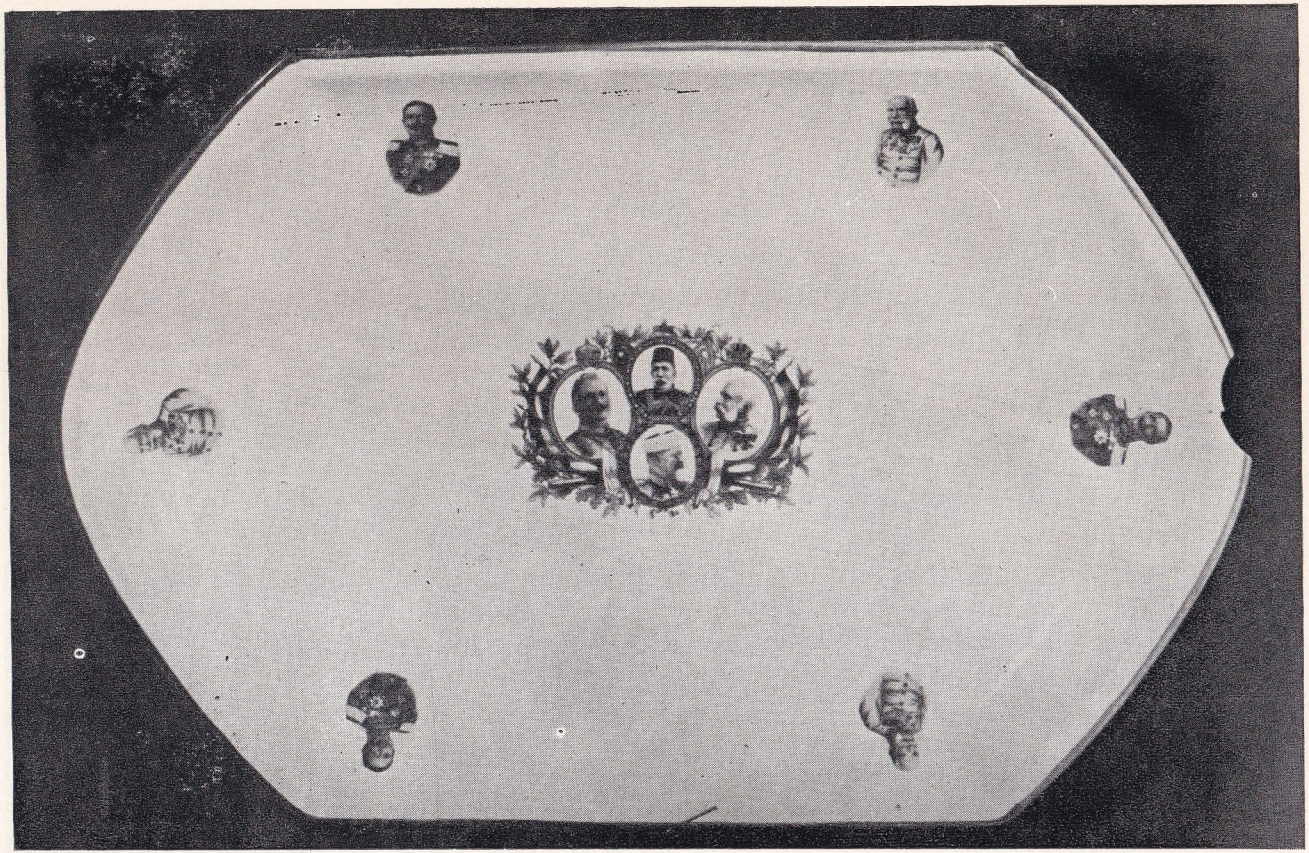

Resim : 12

Resim : 13